

An Introduction to Visual Arts Education in the Higher Education System and Non-University Education in Iran

10.22034/jivsa.2025.493521.1108

ISSN (P): 2980-7956

ISSN (E): 2821-2452

Mostafa Goudarzi¹ Hassan Bolkhari Ghahi² Elnaz Dastyari³

*Corresponding Author: Mostafa Goudarz Email: mostafagoudarzi@ut.ac.ir

Address: ¹ Professor at Department of Visual Arts, Faculty of Fine Arts, University of Tehran, Tehran, Iran.

Citation: Goudarzi, M. & Bolkhari Ghahi, H. & Dastyari, E. (2024), An Introduction to Visual Arts Education in the Higher Education System and Non-University Education in Iran, *Journal of Interdisciplinary Studies of Visual Arts*, 2024, 3 (5), P.149-157

Received: 11 Dec 2024

Revised: 29 Dec 2024

Accepted: 15 Jan 2025

Published: 15 Jan 2025

Abstract

Statement of the Problem: Today, informal education in visual arts disciplines is offered in a wide range of diverse formats. This form of education has become so prevalent that its influence on the Iranian higher education system cannot be overlooked. Informal visual arts education includes:

- Experimental painters
- Art schools offering preparatory courses for entrance exams to art universities at various levels
- Art schools that align more closely with university standards, often established by artists—some of whom also teach at universities
- Art schools focused on theoretical fields of art, such as art history, art philosophy, and art criticism

The present study seeks to explore the adaptation and interplay between visual arts education in formal and non-formal settings. Research Question is: How can visual arts education be studied in the contexts of non-formal and university education? This study employs a descriptive-analytical approach, utilizing qualitative analysis to evaluate the data. Information has been gathered through library research and systematically organized to address the research question. The study and comparison of visual arts disciplines in formal and informal education reveal that the purpose of educational content significantly impacts other components. A notable feature of informal education is its reliance on the teacher's experiences and preferences rather than the student's desires.

Keywords: Art education, formal art education, informal art education, visual arts disciplines

¹ Professor at Department of Visual Arts, Faculty of Fine Arts, University of Tehran, Tehran, Iran. Email:

² Professor at Department of Visual Arts, Faculty of Fine Arts, University of Tehran, Tehran, Iran.

³ Ph.D. student at department of Visual Arts, Faculty of Fine Arts, University of Tehran, Tehran, Iran.

1. Introduction

The informal education of visual arts has significantly increased in recent years. These teachings have become so prominent that their impact on Iran's higher education system cannot be overlooked. In the informal education of visual arts in Iran—particularly painting—a diverse range of artistic subjects is taught. This field encompasses art students from various backgrounds, each pursuing art education with different goals. There are four main types of informal training:

- Individuals who have learned painting through experimental methods
- Art schools that prepare students for university entrance
- Art schools aligned with university standards, often founded by artists; in some cases, these artists also teach at universities
- Art schools that focus solely on theoretical fields of art, such as art history, philosophy, and criticism

This research aims to explore the relationship between informal education in visual arts, such as painting, and university education in the same fields. It also seeks to compare the academic presentation of visual arts courses with their informal counterparts.

2. Research Review

Most studies on art education in Iran focus on its presentation within the higher education system. For instance, the article titled "Education of Art Public: The Sociological Study of Amateur Art Education Among Students of Tehran Art Institutions in 1391" examines public art education as part of leisure programs. This study sociologically analyzes public art education and explores its potential for social development, investigating which strata of society have access to such education. The findings suggest that accessibility is more prevalent among the middle and upper classes than among the lower classes.

The primary differences between the aforementioned study and this research lie in their comparative approaches, objectives, and methodologies. Based on the authors' investigations, no prior study was found that specifically examines the relationship between university education in visual arts and informal education in this field in Iran.

3. Research Methodology

This research employs a descriptive-analytical method. Qualitative analysis was utilized to interpret the data. Information was collected through library resources and systematically organized to address the research question.

4. Research Findings

In the academic education of visual arts and painting, the training of experts is a priority, with the teacher regarded as a key component of the educational process. The growing number of visual arts students reflects an increased public interest in this field. However, some issues related to students in university education stem from their individual characteristics and the entrance exam-based acceptance process of universities.

One significant milestone in university education is the completion of a final project, which is undertaken after fulfilling a specific number of course requirements. While these projects emphasize theoretical components and aim to encourage research, many students consider them ineffective.

Visual arts education in university settings faces diverse opinions. For instance, painters working in the commercial art market often emphasize achieving a photo-like image, a skill learned predominantly through experimental methods. Unlike formal education, market-oriented painting focuses heavily on practical work, with limited attention to theoretical aspects. This form of education often lays the groundwork for many individuals entering the higher education system. However, students with such backgrounds may require considerable time to adapt to the academic environment, as their prior learning often conflicts with university approaches. Another example of non-formal education includes art schools that prepare students for university entrance exams. These schools focus on subjects directly related to the exam, tailoring their content to ensure success. Many visual arts students rely on these preparatory courses to gain admission to university, which, in turn, shapes their subsequent academic experiences. Some students, upon comparing their university education with their preparatory courses, feel that the latter was more dynamic and informative due to its focused and intensive nature. University education in visual arts encompasses courses such as art history, philosophy of art, and art criticism, offered at both undergraduate and master's levels. However, students often perceive these courses as repetitive, providing little new knowledge beyond what they have already learned in preparatory classes or prior informal training. Non-formal art schools also play a significant role in shaping visual arts education in Iran. Some are founded by university professors, while others are run by artists outside the academic system. Students often seek these schools to gain experiences they believe are unavailable in universities. This raises questions about the relationship between such art

schools and the formal teaching of visual arts in Iran's higher education system. Can the influence of these schools on the academic system be considered positive? One of the goals of art schools is to train artists. Admission to these schools is typically open; however, some require interviews or a review of resumes. Examining the relationship between formal and informal visual arts education is crucial, as the latter can significantly impact students' academic performance.

In some cases, informal education negatively influences the academic learning process by presenting predetermined patterns that limit creativity. Despite the positive aspects of these schools, they sometimes foster unrealistic expectations among students, who may idealize the non-academic environment as a "dream space." This perception can lead to disillusionment with university education and a neglect of its value. Challenges and shortcomings in both higher education and non-formal spaces often go unnoticed in public discourse. This lack of critical engagement perpetuates an idealized view of informal education, which may discourage students from fully embracing university training.

5. Conclusion

The relationship between university education in visual arts and non-formal education can be analyz-

ed through various educational components, including the purpose of education, educational content, professors, students, admission criteria, duration, and completion of education. Among these components, educational goals appear to have the most significant impact on the others.

In university education, the curriculum is largely determined by the Ministry of Science, Research, and Technology, which influences both the teaching content and the characteristics of professors. While university education is structured with clearly defined components—such as student admission processes, course duration, and graduation requirements—non-formal education relies more on the experience of professors and, in some cases, the preferences of students.

Funding:

This research received no funding support.

Authors' Contribution:

All authors equally contributed to the conceptualization and writing of this article. They have approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest:

The authors declare no conflict of interest.

درآمدی بر ارائه رشته‌های هنرهای تجسمی در نظام آموزش عالی و فضای غیر دانشگاهی در ایران

ISSN (P): 2980-7956

ISSN (E): 2821-2452

 10.22034/jivsa.2025.493521.1108

مصطفی گودرزی^۱، حسن بلخاری قهی^۲، الناز دستیاری^۳

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۹/۲۱

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۱۰/۲۶

چکیده

امروزه آموزش غیر رسمی رشته‌های هنرهای تجسمی، به شکلی گسترده و متنوع ارائه می‌گردد. در واقع حضور این آموزش به حدی است که نمی‌توان اثرگذاری آن‌ها بر نظام آموزش عالی ایران را کم اهمیت تلقی کرد. آموزش غیررسمی رشته‌های هنرهای تجسمی شامل این موارد است: ۱- نقاشان تجربی که اصطلاحاً نقاشان بازاری نامیده می‌شوند و این شیوه را یاد می‌دهند. ۲- آموزشگاه‌های کنکور هنر که دوره‌های آمادگی جهت شرکت در آزمون ورودی دانشگاه‌های هنر در مقاطع تحصیلی مختلف را برگزار می‌کنند. ۳- آموزشگاه‌های هنری آزاد که به استنادهای موجود در دانشگاه‌ها نزدیک‌تر می‌باشند و اغلب توسط هنرمندان تثبیت شده و در برخی موارد توسط هنرمندانی تأسیس می‌شوند که در دانشگاه‌ها نیز تدریس می‌کنند. ۴- آموزشگاه‌های هنری آزاد که صرفاً در حوزه نظری هنر نظیر تاریخ هنر، فلسفه هنر، نقد هنر و... فعالیت دارند. در این راستا پژوهش حاضر تلاش دارد، تا تطبیق و ارتباط میان ارائه دانشگاهی رشته‌های هنرهای تجسمی و آموزش غیر رسمی رشته‌های مذکور را مورد بررسی و مطالعه قرار دهد. پژوهش حاضر با این پرسش روبه‌رو می‌باشد که ارائه رشته‌های هنرهای تجسمی در حیطه‌های آموزش غیررسمی و آموزش دانشگاهی چگونه قابل مطالعه است؟

روش پژوهش حاضر از نوع توصیفی-تحلیلی می‌باشد. همچنین جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از شیوه تجزیه و تحلیل کیفی بهره گرفته شده است. در این پژوهش اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای گردآوری و در جهت پاسخگویی به سوال پژوهش ساماندهی شده‌اند. چنانچه از بررسی و تطبیق ارائه رشته‌های هنرهای تجسمی در آموزش رسمی و غیررسمی بر می‌آید، افزون بر هدف محتوای آموزشی توسط وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مشخص می‌گردد. این مسئله بر مؤلفه‌های دیگر نیز مؤثر است. این در حالی است که بخش عمده‌ای از آموزش غیر رسمی مبتنی بر تجربیات استاد و ترجیح و اولویت متقاضی است.

کلید واژه‌ها: آموزش هنر، آموزش رسمی هنر، آموزش غیررسمی هنر، رشته‌های هنرهای تجسمی

* نویسنده مسئول: استاد گروه آموزشی مطالعات عالی هنر، دانشکده هنرهای تجسمی، دانشکدگان هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، ایران.
Email: mostafagoudarzi@ut.ac.ir

۲ استاد گروه آموزشی مطالعات عالی هنر، دانشکده هنرهای تجسمی، دانشکدگان هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران
۳ دانشجوی دکتری پژوهش هنر، گروه آموزشی مطالعات عالی هنر، دانشکده هنرهای تجسمی، دانشکدگان هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران

دارد. مبارکی تصدیق می‌کند که هنر را می‌توان بهترین وسیله برای پرورش خلاقیت و ایجاد نگرش در نظر گرفت. حال آن‌که در صورت پرداختن به آموزش صرف، در نهایت کارشناسانی در این قلمرو تربیت می‌شوند که شاید هنر را بشناسند، اما به واقع از درک آن عاجزند (مبارکی، ۱۳۸۲، ص ۸۳). در واقع مؤسسات و مراکز دانشگاهی ایران در رشته‌های هنرهای تجسمی از تربیت هنرمند به سمت تربیت کارشناس رفته‌اند. همچنین در ارتباط با محتوا، در آموزش دانشگاهی رشته‌های هنرهای تجسمی، مطالعه و تحقیق در خصوص محتوای آموزشی اهمیتی قابل ملاحظه دارد. با توجه به ماهیت رشته‌های هنرهای تجسمی، مطالب حوزه نظری باید با در نظر گرفتن نیاز ایجاد شده در تجربه کار عملی در اختیار دانشجو قرار گیرد. ندیمی اشاره می‌کند، به فراخور تجربه عملی دانشجو به محتوای نظری پرداخته شود (ندیمی، ۱۳۷۸، ص ۸). چنانچه در مقاله "اهداف، روش‌ها و محتوای تدریس هنر مبتنی بر مفهوم درون ماندگاری در اندیشه دلوز" اشاره شده، تعلیم و تربیت به شکل رسمی توسط برنامه‌ریزی انجام می‌شود که عناصر متفاوتی از جمله روش‌ها، محتوا، فعالیت یادگیری، مواد آموزشی را در برمی‌گیرد (مرادی و دیگران، ۱۴۰۱، ص ۳۸). پرورش نیروی انسانی متخصص در عموم رشته‌ها تا میزان قابل توجهی منوط به تعلیم و تربیت می‌باشد و گرایش‌های هنرهای تجسمی نیز از این امر مستثنی نیستند. هم راستا با پرداختن به ضرورت وجود تعلیم و تربیت در این عرصه، می‌توان استاد را به عنوان یکی از ارکان مهم آموزش مورد توجه قرار داد. حاج سیدجوادی یادآور می‌شود که به‌طور کلی هنرآموزی در ادوار تاریخی ایران، استاد محور است و مکتب‌هایی نظیر مکتب هرات، تبریز، اصفهان و... بر این مبنا شکل گرفته‌اند (حاج سید جوادی، ۱۳۷۳، ص ۱۸). افزون بر اشاره به نقش استادان، امروزه شمار دانشجویان رشته‌های هنرهای تجسمی در قیاس با سال‌های گذشته رو به فزونی گذاشته است. ازدیاد چشمگیر تعداد متقاضیان و تأسیس دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی جدید در این زمینه دلالت بر تزايد علاقه‌مندی افراد دارد. شماری از مسائل مرتبط با دانشجویان در آموزش دانشگاهی رشته‌های هنرهای تجسمی، در قلمرو مشخصات فردی آنان جای می‌گیرد. به عنوان نمونه، می‌توان به سن افراد مشغول به تحصیل در این رشته‌ها اشاره کرد. به‌طور کلی سن ورود به دانشگاه را حدوداً ۱۸-۱۹ سالگی در نظر می‌گیرند که فرد تحصیلات دوران متوسطه را پشت سر گذاشته است. حمیدی باور دارد که دانشجویان غالباً با اندوخته‌های اندک وارد دانشگاه می‌شوند، زیرا معمولاً آموزش هنر باید از سنین کم شروع شود. از آنجایی که واحدهای درسی گذرانده شده در دبیرستان متفاوت با دانشگاه است، ورود به دانشگاه بعد از اخذ دیپلم تنها مقدمه‌ای ناچیز را برای آنان فراهم می‌آورد و این دانش اندک کافی نیست (حمیدی، ۱۳۷۳، ص ۱۱). همچنین پذیرش دانشجو در رشته‌های هنرهای تجسمی، غالباً از طریق آزمون ورودی انجام می‌گیرد. حسینی معتقد است که نحوه برگزاری آزمون ورودی برای دانشجویان رشته‌های هنرهای تجسمی غیرعادلانه می‌باشد، زیرا نمی‌توان خلاقیت را به این شیوه سنجید. او باور دارد که باید نمونه آثار داوطلبان پیش از پذیرش در دانشگاه بررسی و با آنان مصاحبه شود، ولی این فرآیند با توجه به شمار کثیر آنان عملاً غیرممکن به نظر می‌رسد (حسینی، ۱۳۷۷، ص ۱۴۴). در ارتباط با امر فارغ‌التحصیلی دانشجویان رشته‌های هنرهای تجسمی نیز می‌توان به پروژه پایانی اشاره کرد که از جمله موارد حائز اهمیت می‌باشد و پس از گذراندن تعداد واحدهای درسی مشخص (در زمان معین) انجام می‌گیرد. هرچند که این رویکرد با تأکید بر بخش‌های نظری و انگیزه تشویق دانشجو به کار پژوهشی و مطالعه صورت می‌گیرد، اما اغلب دانشجویان این بخش را امری بیهوده و زمان‌بر تلقی می‌کنند. رجبی خاطرنشان می‌سازد: «هنوز بر سر این مسئله که در مقطع

در زمان کنونی آموزش غیر رسمی در قلمرو گرایش‌های هنرهای تجسمی، با گستردگی و تنوع وافر همراه می‌باشد. اشاعه مبسوط این تعلیمات به حدی است که نمی‌توان اثربخشی آن‌ها بر نظام آموزش عالی ایران را نادیده گرفت. در فضای آموزش غیر رسمی رشته‌های هنرهای تجسمی در ایران و به‌ویژه رشته نقاشی، دامنه متفاوتی از مباحث هنری به علاقه‌مندان ارائه می‌شود. این حیطه هنرآموزانی از طیف‌های گوناگون را در برمی‌گیرد که با اهداف متنوعی یادگیری هنر را دنبال می‌کنند. آموزش‌های غیر رسمی موجود به چهار قسم قابل بررسی می‌باشند: ۱- نقاشان تجربی که اصطلاحاً نقاشان بازاری نامیده می‌شوند و این شیوه را یاد می‌دهند. ۲- آموزشگاه‌های کنکور هنر که دوره‌های آمادگی جهت شرکت در آزمون ورودی دانشگاه‌های هنر در مقاطع تحصیلی مختلف را برگزار می‌کنند. ۳- آموزشگاه‌های هنری آزاد که به استانداردهای موجود در دانشگاه‌ها نزدیک‌تر می‌باشند و اغلب توسط هنرمندان تثبیت شده و در برخی موارد توسط هنرمندانی تأسیس می‌شوند که در دانشگاه‌ها نیز تدریس می‌کنند. ۴- آموزشگاه‌های هنری آزاد که صرفاً در حوزه نظری هنر نظیر تاریخ هنر، فلسفه هنر، نقد هنر و... فعالیت دارند. در این راستا پژوهش حاضر با این پرسش روبه‌رو می‌باشد که آموزش غیر رسمی رشته‌های هنرهای تجسمی نظیر نقاشی، چه نسبتی با آموزش دانشگاهی این رشته‌ها دارد؟ همچنین این پژوهش می‌کوشد، به تطبیق میان ارائه دانشگاهی رشته‌های هنرهای تجسمی و آموزش غیر رسمی رشته‌های مذکور بپردازد.

پیشینه پژوهش

بخش عمده‌ای از پژوهش‌هایی که به آموزش هنر در ایران اختصاص دارند، به ارائه این رشته در نظام آموزش عالی پرداخته‌اند. مریدی و تقی‌زادگان در مقاله «مطالعه جامعه‌شناختی آموزش غیرحرفه‌ای هنر در میان هنرجویان مراکز آموزشی شهر تهران در سال ۱۳۹۹»، آموزش همگانی هنر، به عنوان بخشی از برنامه اوقات فراغت در نظر گرفته شده است. هدف این پژوهش، تحلیل جامعه‌شناسانه وضعیت آموزش همگانی هنر می‌باشد و تلاش شده است که بررسی گردد، پتانسیل اجتماعی توسعه آموزش هنر در میان کدام قشرهای جامعه بیشتر است؟ در نهایت نیز بیان شده است که چنانچه از مطالعات میدانی برمی‌آید، دسترسی در طبقات متوسط و رو به بالا بیش از طبقه متوسط به چشم می‌خورد. جنبه تطبیقی و قلمروهای مطالعاتی، افزون بر مواردی نظیر اهداف و روش، تفاوت عمده مقاله مذکور با پژوهش حاضر می‌باشد. همچنین لازم به ذکر است، براساس جست‌وجوی نگارندگان موردی کاملاً مرتبط با بررسی ارائه دانشگاهی رشته‌های هنرهای تجسمی و فضای غیر دانشگاهی در ایران یافت نشد.

روش تحقیق

روش پژوهش حاضر از نوع توصیفی-تحلیلی می‌باشد. همچنین جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از شیوه تجزیه و تحلیل کیفی بهره گرفته شده است. در این پژوهش اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای گردآوری و در جهت پاسخگویی به سوال پژوهش ساماندهی شده‌اند.

۲. مبانی نظری تحقیق

۲-۱. آموزش دانشگاهی رشته‌های هنرهای تجسمی

چنین به نظر می‌رسد که در آموزش دانشگاهی رشته‌های هنرهای تجسمی و به تبع آن رشته نقاشی، تربیت کارشناس در اولویت قرار

در مقاطع مختلف تحصیلی را ارائه می‌دهند. هدف عمده افراد شرکت‌کننده در این دوره‌ها کسب امتیاز قبولی در آزمون‌های ورودی دانشگاه‌های هنر می‌باشد. در این راستا، بدیهی است که به تعییت از سمت وسوی کنکور هنر، محتوای ارائه شده در این کلاس‌ها نیز تغییر کند. در دوره‌های آمادگی برای ورود به مقطع کارشناسی در ابتدا مباحث نظری شامل دروس عمومی نظیر ادبیات فارسی، زبان انگلیسی، تعلیمات دینی و دروس نظری تخصصی شامل درک عمومی هنر، خلاقیت تصویری، خلاقیت نمایشی، خلاقیت موسیقی و... ارائه می‌شود. چنانچه پیشتر اشاره شد، در دوره‌های مذکور مطالب تا حد کفایت برای آمادگی کنکور عرضه می‌شود و دانشی عمومی در اختیار داوطلبان قرار می‌گیرد. در مقطع کارشناسی معمولاً کتاب‌های دوران دبیرستان آموزش و پرورش به عنوان منبع در نظر گرفته می‌شوند. در مقطع کارشناسی ارشد محتوای نظری تخصصی‌تر شده و مواردی نظیر نقد هنر، تاریخ هنر و فلسفه و زیبایی‌شناسی نیز مورد توجه قرار می‌گیرد. همچنین برای شماری از رشته‌های هنرهای تجسمی از جمله نقاشی، گرافیک و انیمیشن کلاس‌های آمادگی جهت آزمون ورودی عملی در مرحله دوم برگزار می‌شود. در این دوره‌ها نیز کنکور همچنان اولین و اصلی‌ترین هدف را تشکیل می‌دهد. بنابراین هنرجویان چاره‌ای جز آموختن فشرده برخی تکنیک‌ها ندارند. عموماً در دوره‌های مذکور متقاضیان به صورت فشرده آماده می‌شوند تا یک یا دو اثر را مطابق با معیارهای کنکور در زمان مشخصی ایجاد کنند. به عنوان مثال، ممکن است که به متقاضیان دوره کارشناسی توصیه شود که تأکید بیشتری بر روی آناتومی، پرسپکتیو و هماهنگی رنگی داشته باشند و یا در مقطع کارشناسی ارشد زاویه دیدهای خاص به عنوان تمهیدی برای موفقیت در آزمون در نظر گرفته شود. در آموزشگاه‌های کنکور هنر داوطلبان مطالب آموزشی را با مدرسین متبحر در آن زمینه می‌گذرانند و عملاً سوالات و استانداردهای کنکور تعیین‌کننده محتوای ارائه شده می‌باشد. هرچند که در این گونه از آموزش محدودیت سنی وجود ندارد، اما متقاضیان در صورت اتمام تحصیلات متوسطه امکان ثبت‌نام در این دوره‌ها را به دست می‌آورند. همچنین علی‌رغم عدم وجود محدودیت سنی، متقاضیان این کلاس‌ها رده‌های سنی مشخصی را تشکیل می‌دهند که قصد ورود به دانشگاه را دارند. شرکت‌کنندگان امکان دارد که هنرآموزان هنرستان‌ها و یا دانش‌آموزان غیر هنرستانی باشند. در مقطع کارشناسی ارشد نیز امکان دارد که متقاضیانی از رشته‌های دیگر در این کلاس‌ها حاضر شوند. محتوای مرتبط با آزمون ورودی دانشگاه‌ها در این کلاس‌ها به صورت فشرده و غالباً در طول یک سال و یا یک سال و نیم عرضه می‌شود.

پرداختن به نقش آموزشگاه‌های کنکور هنر از آن‌جا ضروری می‌نماید که شمار چشمگیری از دانشجویان رشته‌های هنرهای تجسمی از طریق این دوره‌ها آمادگی لازم جهت شرکت در آزمون ورودی را پیدا می‌کنند و در دانشگاه پذیرفته می‌شوند. این امر موجب می‌شود، تا آموخته‌های داوطلبان از این کلاس‌ها بر آموزش آنان در دوران تحصیل تأثیر بگذارد. قیاس میان آموزشگاه‌های کنکور هنر و کلاس‌های رسمی مراکز آموزش عالی توسط دانشجویان، از جمله اثرات حائز اهمیت این نوع آموزش می‌باشد. امکان دارد که برخی از تعلیم‌گیرندگان در نتیجه این مقایسه و به واسطه حضور فشرده و با هدفی مشخص در دوران آمادگی برای ورود به مقاطع تحصیلی، احساس کنند که در آن زمان پویایی بیشتری داشتند و اطلاعات فراوانی دریافت می‌کردند. همچنین داوطلبان ناگزیرند که مباحثی نظیر تاریخ هنر در دوران کارشناسی و فلسفه هنر و نقد هنری را در دوره کارشناسی ارشد مطالعه نمایند. از اینرو متحمل است که متصور شود، واحدهای درسی دانشگاه تکراری می‌باشد و عملاً مطالب تازه‌ای به دانسته‌های پیشین آن افزوده نمی‌شود.

کارشناسی پایان‌نامه لازم است یا خیر بحث وجود دارد که خود دلیل بر مشخص نبودن جایگاه تحقیق در مقطع دانشگاه است» (رجبی، ۱۳۷۷، ص ۳۸). به‌طور کلی ارائه رشته‌های هنرهای تجسمی در مقاطع دانشگاهی با نظرات گوناگونی مواجه می‌باشد. حمیدی معتقد است که الحاق رشته‌های هنرهای تجسمی از جمله نقاشی به دانشگاه، آموزش این رشته را تحت تأثیر قوانین و ضوابط وزارت علوم، تحقیقات و فناوری قرار داده و موجب شده‌است که به جای دروس ضروری واحدهای غیر ضروری به دانشجویان ارائه شود (حمیدی، ۱۳۷۳، ص ۱۶).

۲-۲. نقاشی بازاری

اغلب آثاری که به عنوان نقاشی بازاری شناخته می‌شوند، کپی‌های کوچک و دقیق از نقاشانی نظیر ایلیا ریپین^۲ و ایوان شیشکین^۳ می‌باشند. ضربه‌های قلموی ریز و ساخت‌وساز عموماً از ویژگی‌های این نوع نقاشی به شمار می‌رود. به‌طور کلی هدف عمده نقاشانی که به شیوه بازاری کار می‌کنند و آموزش می‌دهند، نزدیک شدن به تصویری عکس‌گونه است. علاقه‌مندانی که در این حیطه فعالیت می‌کنند، اغلب به‌صورت تجربی نقاشی را آموخته‌اند. افرادی که به یادگیری نقاشی بازاری مبادرت می‌ورزند نیز اهدافی متفاوت با آموزش رسمی را دنبال می‌کنند. در این نوع آموزش معمولاً تأکید بر کار عملی است و چندان توجهی به مسائل نظری نمی‌شود. ملاحظه در باب این نوع تعلیم از آن‌جا ضروری می‌نماید که پایه آموزشی شمار بسیاری از افرادی که وارد نظام آموزش عالی می‌شوند را تشکیل می‌دهد. برخی از این تعلیم‌گیرندگان پس از ورود به دانشگاه زمان زیادی نیاز دارند، تا بتوانند آموخته‌های پیشین خود را کنار بزنند و با محیط آموزشی جدید تطبیق پیدا کنند.

همان‌طور که ذکر شد، آموزش توسط نقاشان بازاری دارای اختلافات چشمگیری با آموزش دانشگاهی رشته‌های هنرهای تجسمی می‌باشد. از جمله مهم‌ترین تفاوت‌های موجود، اهمیت نتیجه‌گرایی در این حیطه است. نتیجه‌گرایی به این معناست که در این شیوه معمولاً هنرجو یک عکس یا یک نقاشی را به عنوان اصطلاحاً مدل انتخاب می‌کند و جلسات متمادی را صرف کپی دقیق آن می‌نماید. در واقع هدف آموزش نقاشی بازاری تولید یک اثر کپی است و تبحر و مهارت به معنای شباهت هرچه بیشتر به مدل انتخابی می‌باشد. توجه بیش از حد به اثر نهایی در کار این هنرجویان معمولاً موجب غفلت آنان از روند آموزشی می‌شود و همچنین ذهنیت و فردیت هنرمند نیز چندان مورد توجه قرار نمی‌گیرد. در شیوه بازاری امکان دارد که هنرجو سال‌ها نزد یک استاد کار کند و حتی پس از کسب مهارت‌های لازم نیز همچنان به هنرآموزی ادامه دهد. البته باید این نکته را مدنظر قرار داد که امتداد دوره به این شکل از آن‌جا ناشی می‌گردد که در اکثر مواقع هنرجویان این کلاس‌ها زمانی خارج از زمان آموزش را به نقاشی اختصاص نمی‌دهند و شرکت در دوره‌های آموزشی نه صرفاً برای یادگیری، بلکه اساساً دستاویزی برای نقاشی‌کردن قلمداد می‌شود. در اغلب مواقع شرکت در این کلاس‌ها دارای محدودیت خاصی نیست و هر فرد علاقه‌مندی مجاز است که در این دوره‌ها ثبت‌نام نمایند.

۳. آموزشگاه‌های کنکور هنر

آموزشگاه‌های مخصوص داوطلبان کنکور هنر در مقاطع مختلف تحصیلی نیز مصداق دیگری از آموزش غیر رسمی در رشته‌های هنرهای تجسمی به شمار می‌آیند. هنرجویان این آموزشگاه‌ها افرادی می‌باشند که قصد دارند، در آزمون ورودی دانشگاه‌های هنر شرکت نمایند. این آموزشگاه‌ها مباحث مربوط به آزمون ورودی دانشگاه‌ها،

هنرهای تجسمی، در فضای غیر رسمی نیز قابل بررسی می‌باشند. به عنوان مثال در مورد مدرس، غالباً در مراکز آموزش عالی دانشجویی با اساتید متفاوت واحدهای درسی را می‌گذرانند. در کلاس‌های کنکور هنر نیز چنین شرایطی برقرار است، اما در تعلیم به شیوه بازاری و آموزشگاه‌های آزاد هنری عملی و نظری، معمولاً هنرجو یک استاد را انتخاب می‌نماید. به علاوه در نظام آموزش عالی افزون بر تخصص مدرک نیز با اهمیت تلقی می‌گردد. در خارج از فضای رسمی اگرچه مدرک می‌تواند مورد توجه قرار گیرد، اما اغلب بر مهارت و خبرگی تعلیم‌دهنده تأکید می‌شود. همچنین غالباً علاقه‌مندان با اهدافی متفاوت از دانشگاه در این کلاس‌ها شرکت می‌کنند. به عنوان مثال، اگر خروجی و مقصد دانشگاه‌های هنری در این رشته‌ها تربیت کارشناس در نظر گرفته شود، نقاشان بازاری تولید یک اثر را مدنظر قرار می‌دهند و با کلاس‌های کنکور صرفاً بر قبولی داوطلبان در آزمون ورودی تمرکز دارند. ایضاً برای آموزشگاه‌های آزاد هنری عملی و نظری نیز می‌توان به ترتیب هدف تربیت هنرمند و آشنایی تخصصی با مباحث نظری هنر را در نظر گرفت. مریدی و تقی‌زادگان یادآوری می‌کنند که دلیل اصلی شرکت در کلاس‌های هنری انتخاب‌های ذوقی است. در حالی که یاددهی تخصصی و حرفه‌ای و شغلی اساس آموزش دانشگاهی را تشکیل می‌دهد (مریدی و تقی‌زادگان، ۱۳۹۲، ص. ۳۶۴). با توجه به انگیزه متمایز هر کدام از فضاهای یاد شده در رشته‌های مذکور، محتوای متفاوتی در اختیار هنرجویان قرار می‌گیرد و تعیین این امر در گرو هدف آموختن می‌باشد. در نظام آموزش عالی محتوا و سرفصل توسط وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مشخص می‌شود و در دوره‌های آمادگی برای کنکور نیز سوالات و معیارهای آزمون تعیین‌کننده محتوا است. در میان نقاشان بازاری و آموزشگاه‌های آزاد هنری نیز معمولاً انتخاب محتوا توسط استاد انجام می‌شود.

برخورداری دانشجویان رشته‌های هنرهای تجسمی از شماری ویژگی‌های مشخص جهت ورود به دانشگاه و ادامه تحصیل در نظام آموزش عالی ضروری می‌باشد، از جمله اینکه تحصیلات متوسطه را گذرانده باشند و در آموزش ورودی نیز حد نصاب امتیاز را به دست بیاورند. همچنین هرچند که محدودیت سنی برای ورود به دانشگاه‌ها تعیین نشده است، اما معمولاً افراد در یک بازه سنی مشخص برای ورود به هر مقطع تحصیلی اقدام می‌کنند. این شرایط در مورد کلاس‌های آمادگی کنکور نیز صادق است. پذیرش هنرجو در آموزش نقاشی بازاری و آموزشگاه‌های آزاد هنری عملی و نظری دارای شرایط خاصی نیست، مگر اینکه مدرس مربوطه بر سابقه و پیشینه هنرآموز تأکید ورزد. طول دوره و اتمام دوره نیز از دیگر مواردی می‌باشد که می‌توان به آن اشاره کرد. در نظام آموزش عالی برای کارشناسی چهار سال (معادل هشت نیم‌سال تحصیلی) و برای کارشناسی ارشد دو سال (برابر با چهار نیم‌سال تحصیلی) در نظر گرفته شده است. اتمام دوره در آموزش دانشگاهی منوط به گذراندن تعداد مشخصی واحد درسی و در برخی موارد ارائه پایان‌نامه می‌باشد. در آموزشگاه‌های کنکور هنر نیز طول دوره تا حد کفایت برای آمادگی آزمون و معمولاً در مدت یک سال برگزار می‌شود، اما در آموزش بازاری و آموزشگاه‌های آزاد هنری، هنرجو پایان زمان یادگیری را مشخص می‌نماید.

به طور کلی بررسی نسبت تعالیم رسمی رشته‌های هنرهای تجسمی با آموزش غیر رسمی از آن روی حائز اهمیت می‌باشد که بر مسیر تحصیلی دانشجویان تأثیر می‌گذارد. در مواردی آموزش‌های خارج از فضای رسمی اثربخشی منفی بر روند یادگیری افراد مشغول به تحصیل در این رشته‌ها را نشان می‌دهند و نوعی الگوی از پیش ساخته‌شده را ارائه می‌نمایند. البته هرچند که کلاس‌ها و دوره‌های مذکور دارای اثرات مثبتی می‌باشند، اما در برخی از مواقع دانشجویان نسبت به این فضا دیدی غیر واقعی دارند و آن را یک فضای رویایی

اثرگذاری آموزشگاه‌های کنکور هنر بر آموزش هنرهای تجسمی در نظام آموزش عالی ایران پیوسته پرسش‌هایی را به ذهن متبادر می‌کند، از جمله اینکه دانسته‌های به دست آمده از دوره‌های یاد شده چه تأثیری بر آموزش دانشگاهی رشته‌های مزبور دارد و چگونه باید از آن‌ها بهره برد؟ آیا تدریس برای دانشجویانی که اکثریت آنان در این کلاس‌ها شرکت کرده‌اند، متفاوت است؟ واحدهای درسی دانشگاه باید واجد چه خصوصیتی باشند که حاضرین در مراکز آموزش عالی با سابقه شرکت در دوره‌های آمادگی آزمون احساس نکنند که مطالب تکراری می‌باشد؟ به علاوه می‌توان به این مسئله پرداخت که آیا لزوماً تعلیم‌گیرندگان مذکور نتیجه بهتری در طول تحصیل کسب می‌کنند؟ اگرچه به نظر می‌رسد که آموزشگاه‌های کنکور هنر به آموزش این رشته کمک می‌کنند، اما این تجربه می‌تواند چالش‌هایی را برای آموزش رشته‌های هنرهای تجسمی در نظام آموزش عالی ایران به وجود آورد. از جمله اینکه دانشجویان با گذراندن این کلاس‌ها متصور می‌شوند که بر تمامی مواد درسی احاطه دارند، در حالی که اغلب آنان از تحلیل مطالب عاجزند. این ناتوانی از آن‌جا ناشی می‌شود که ماهیت سوالات امتحان مستلزم مطالعه حفظی است و این امر مواجهه صرفاً وابسته به قوه حافظه با محتوای نظری را تشدید می‌کند. همچنین در بخش عملی نیز صرف به کارگیری چند تکنیک به عنوان میانبر نمی‌تواند پاسخگوی نیاز روند آموزشی در رشته‌های هنرهای تجسمی باشد.

۴. آموزشگاه‌های آزاد هنری عملی و نظری

از جمله مصادیق آموزش غیر رسمی هنر، آموزشگاه‌هایی می‌باشند که به نوعی بر ارائه رشته‌های هنرهای تجسمی در نظام آموزش عالی ایران اثر می‌گذارند. تعدادی از این آموزشگاه‌ها توسط اساتید دانشگاه‌ها تأسیس می‌شوند. شماری از آن‌ها نیز توسط هنرمندان تثبیت شده اداره می‌شوند که لزوماً در مراکز آموزش عالی تدریس نمی‌کنند. شرکت اغلب دانشجویان در این کلاس‌ها در راستای جست‌وجوی تجربیاتی می‌باشد که باور دارند در دانشگاه به آن‌ها دست نمی‌یابند. چنانچه در کتاب "راهنمای بهبود روش‌های تدریس در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی" خاطرنشان شده است، بسیاری از دروس عملی در طول زمان به شیوه‌ای سلیقه‌ای و بدون طرح و نقشه قبلی تدریس می‌شوند (کانن، ۱۳۸۵، ص. ۱۷). حیدری خاطرنشان می‌سازد که آفرینش، ابداع و خلاقیت در خارج از فضای رسمی نشانگر آن است که افراد آزادی واقعی و حقیقی بیشتری را احساس می‌کنند، در حالی که آموزش رسمی در دانشگاه‌ها غیر واقعی و غیر حقیقی است (حیدری و کردی، ۱۳۸۲، ص. ۴۹). در این زمینه پیوسته این پرسش مطرح می‌شود که نسبت آموزشگاه‌های هنری آزاد با آموزش رشته‌های هنرهای تجسمی در نظام آموزش عالی ایران چیست؟ آیا می‌توان تأثیر این تعالیم بر نظام آموزش عالی را مثبت ارزیابی کرد؟ تربیت هنرمند را می‌توان از جمله اهداف آموزشگاه‌های هنری قلمداد کرد. اغلب مواقع هنرجویان می‌توانند بدون شرط خاصی در دوره‌های مذکور ثبت نام کنند، اما در پاره‌ای از اوقات امکان دارد که استاد مربوطه با دانشجویان مصاحبه کند و یا رزومه آنان را مورد توجه قرار دهد. همچنین آموزشگاه‌های متمرکز در حوزه نظری هنر که به صورت تخصصی سرفصل‌هایی نظیر تاریخ هنر، نقد هنر، اسطوره‌شناسی، فلسفه هنر و... را عرضه می‌کنند نیز در زمره آموزش غیر رسمی هنرهای تجسمی ایران می‌گنجد. اغلب شرکت‌کنندگان این دوره‌های آموزشی علاقه‌مندان به حوزه پژوهشی هنر می‌باشند که رشته تحصیلی شمار زیادی از آنان یکی از گرایش‌های هنرهای تجسمی است.

۵. بررسی مؤلفه‌های آموزشی در آموزش رسمی و غیررسمی رشته‌های هنرهای تجسمی در ایران

هر کدام از مؤلفه‌های موجود در آموزش دانشگاهی رشته‌های

آموزشگاه‌ها و فضاهای خارج از دانشگاه هم به چشم می‌خورد، اما به دلیل آنکه کم‌تر به این مقوله پرداخته می‌شود، طبعاً چندان نقدی هم نسبت به فضای رسمی متوجه آن‌ها نیست. این مسئله از آنجایی چالش‌آفرین می‌شود که دانشجو با نادیده انگاشتن مشکلات موجود، فضایی ایده‌آل برای خود ترسیم می‌نماید که موجب دلسردی و غفلت از فضای رسمی می‌گردد.

در نظر می‌گیرند که این مسئله از جمله عوامل بیرونی مؤثر بر ارائه رشته‌های هنرهای تجسمی در نظام آموزش عالی ایران به شمار می‌آید و موجب می‌شود که تعلیم‌گیرندگان لزوماً فضای بیرون از دانشگاه را به عنوان زندگی حرفه‌ای خود در نظر بگیرند. به هر صورت چنین دیدگاهی وجود دارد و به صورت مستقیم و غیرمستقیم ارائه رسمی رشته‌های هنرهای تجسمی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در واقع مشکلات و چالش‌های موجود در مراکز آموزش عالی در

جدول ۱. مقایسه مؤلفه‌های آموزشی در آموزش رسمی و غیر رسمی رشته‌های هنرهای تجسمی در ایران (مأخذ: نگارندگان).

آموزش غیر رسمی				آموزش رسمی	هدف
آموزشگاه‌های نظری	آموزشگاه‌های هنری آزاد	آموزش بازاری	کلاس‌های کنکور		
-آشنایی با قلمرو نظری هنر	-تربیت هنرمند	-تولید اثر (معمولاً کپی)	-پذیرش در آزمون ورودی دانشگاه‌ها	-تربیت کارشناس	
-تجربیات و مطالعات استاد ملاک انتخاب محتوا است.	-تجربیات استاد ملاک انتخاب محتوا است.	-تأکید بر کار عملی و مطرح نبودن مسائل نظری هنر	-سوالات و معیارهای کنکور هنر در مقاطع مختلف تحصیلی ملاک تعیین محتوا می‌باشد.	-براساس سرفصل‌های وزارت علوم، تحقیقات و فناوری	محتوا
-با توجه به تجربیات و مطالعات استاد انتخاب می‌شود.	-با توجه به تجربیات استاد انتخاب می‌شود.	-غالباً کپی کردن	-آموزش تکنیک‌های کاربردی در کنکور نظری و عملی	-با توجه به اهداف مشخص شده توسط وزارت علوم، تحقیقات و فناوری	اسلوب
-یک استاد -تأکید بر دانش نظری، مدرک و رزومه استاد	-یک استاد -تأکید بر تجربیات عملی و رزومه استاد	-یک استاد -تأکید بر تجربیات عملی استاد	-اساتید متفاوت -توجه به تخصص نظری و عملی استاد	-اساتید متفاوت -اهمیت دانش نظری و عملی استاد -لزوم داشتن تخصص و مدرک دانشگاهی -مطرح شدن مراتب دانشگاهی استاد (استادیار، دانشیار، استاد)	استاد
-دارای شرایط خاصی نیست	-دارای شرایط خاصی نیست	-دارای شرایط خاصی نیست	-متقاضی شرکت در کنکور	-معمولاً در بازه سنی مشخص	هنرجو
-دارای شرایط خاصی نیست	-دارای شرایط خاصی نیست (در برخی موارد سابقه هنرجو اهمیت دارد)	-دارای شرایط خاصی نیست	-گذراندن تحصیلات متوسطه	-گذراندن تحصیلات متوسطه -کسب امتیاز قبولی در آزمون ورودی دانشگاه‌ها (در مورد برخی دانشگاه‌ها نیاز نیست)	پذیرش
-به انتخاب متقاضی	-به انتخاب متقاضی	-به انتخاب متقاضی	-به حد کفایت برای شرکت در کنکور (معمولاً یک سال)	-کارشناسی چهار سال / کارشناسی ارشد دو سال -شرط فارغ التحصیلی: گذراندن واحدها و ارائه پایان‌نامه	طول و اتمام دوره

نتیجه‌گیری

ارتباط میان آموزش دانشگاهی رشته‌های هنرهای تجسمی و آموزش غیر رسمی در این حیطه، با توجه به مؤلفه‌های آموزشی نظیر هدف از آموزش، محتوای آموزشی، اسلوب، استاد، دانشجویان و هنرآموزان، پذیرش، مدت و اتمام دوران آموزشی قابل بررسی می‌باشد. چنانچه از مطالعه مؤلفه‌های یادشده برمی‌آید، اهداف آموزشی از جمله مصادیقی به شمار می‌رود که تفاوت عمده‌ای در باقی مؤلفه‌های آموزشی ایجاد می‌نماید. اینگونه به نظر می‌رسد که در آموزش رسمی

محتوا توسط وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مشخص می‌گردد و این امر در مواردی نظیر اسلوب آموزشی و ویژگی‌های اساتید اثر می‌گذارد. همچنین لازم به ذکر است که مواردی نظیر دانشجویان، پذیرش، طول دوره و فارغ‌التحصیلی در قلمرو آموزش دانشگاهی رشته‌های هنرهای تجسمی تا حدود زیادی تعریف شده می‌باشد، اما در حیطه آموزش غیر رسمی تجربه استاد و در مواردی نیز ترجیح هنرجویان تعیین‌کننده می‌باشد. در این میان برای آموزش‌های مرتبط با کنکور هنر، احتمالاً به واسطه ارتباط بیشتر با آموزش رسمی حد و حدود بیشتری را می‌توان قائل بود.

پی‌نوشت‌ها

Ilya REPIN

² Ivan SHISHKIN

کتاب‌نامه

- حاج سید جواد، سید کمال (۱۳۷۳)، «مبانی تاریخی آموزش در هنر ایران»، *جلوه هنر*، شماره ۳، صص ۱۸ تا ۱۹.
- حسینی، مهدی (۱۳۷۷)، «با این همه به آینده هنرهای تجسمی کشورمان امیدواریم»، *مطالعات هنرهای تجسمی*، شماره ۴، صص ۴۳ تا ۴۹.
- حمیدی، جواد (۱۳۷۳)، «ضعف و قوت آموزش هنر در ایران»، *جلوه هنر*، شماره ۳، صص ۱۰ تا ۱۱.
- حیدری، مرتضی؛ کردی، عبدالرضا (۱۳۸۲)، «خواسته‌ها، داشته‌ها: ارزیابی آموزش و خلاقیت هنری در ایران»، *بیناب (سوره مهر)*، شماره ۳ و ۴، صص ۳۶ تا ۴۹.
- رجبی، محمدعلی (۱۳۷۷)، «نقش تحقیق در آموزش هنر»، *جلوه هنر*، شماره ۱۲ و ۱۳، صص ۳۴ تا ۳۹.
- کانن، رابرت (۱۳۸۵)، *راهنمای بهبود روش‌های تدریس در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی*، مترجمان: احمدرضا نصر، حسین زارع، محمدجعفر پاک‌سرشت، اصفهان: دانشگاه اصفهان، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
- مبارکی، پیمان (۱۳۸۲)، «گرفت‌وگیرهای آموزش هنر در ایران: سخنی با چند تن از صاحب‌نظران هنر»، *بیناب (سوره مهر)*، شماره ۳ و ۴، صص ۷۶ تا ۸۵.
- مربدی، محمدرضا؛ تقی‌زادگان، مریم (۱۳۹۲)، «آموزش همگانی هنر: مطالعه جامعه‌شناختی آموزش غیر حرفه‌ای هنر در میان هنرجویان مراکز آموزشی شهر تهران در سال ۱۳۹۱»، *جامعه‌شناسی هنر و ادبیات*، شماره ۱، صص ۱ تا ۲۲.
- مرادی، بهرام؛ محمودنیا، علیرضا؛ کشاورز، سوسن؛ ضرغامی، سعید (۱۴۰۱)، «اهداف، روش‌ها و محتوای تدریس هنر مبتنی بر مفهوم درون ماندگاری در اندیشه دلوز»، *تدریس پژوهی*، شماره ۲۷، صص ۲۸ تا ۴۸.
- ندیمی، هادی (۱۳۷۸)، «نیم نظری به آموزش هنر در ایران»، *جلوه هنر*، شماره ۱۴ و ۱۵، صص ۴ تا ۱۳.